

Mezi filosofií a medicínou: Preventive & long-term thinking v rámci řešení přelidnění

Mgr. MUDr. Jan Greguš^{1,2,3}

¹Katedra filosofie, Filosofická fakulta,
Masarykova univerzita, Brno

²Centrum prenatální diagnostiky, Brno

³Centrum ambulantní gynekologie
a primární péče, Brno

Příroda ve své nekonečné moudrosti učinila lidské rozmnožování natolik příjemným, že lidé se rozmnožují velmi efektivně. To je dále podporováno dalšími faktory, jako např. kulturou, náboženstvími a ekonomickými silami. Tento masivní pronatalismus, pakliže neoponován vysokou úmrtností, pak vede k populačnímu růstu. Pokroky v lékařství a hygieně v 19. a 20. století vedly k dramatickému poklesu úmrtnosti, především úmrtnosti dětské. Zároveň však plodnost zůstávala stále vysoká, i když se snižuje. To vede k masivní populační explozi, kterou dnes zažíváme. Lidská populace měla v roce 1850 zhruba 1,25 miliardy lidí, zatímco v loňském roce dosáhla podle oficiálních dat OSN 8 miliard.

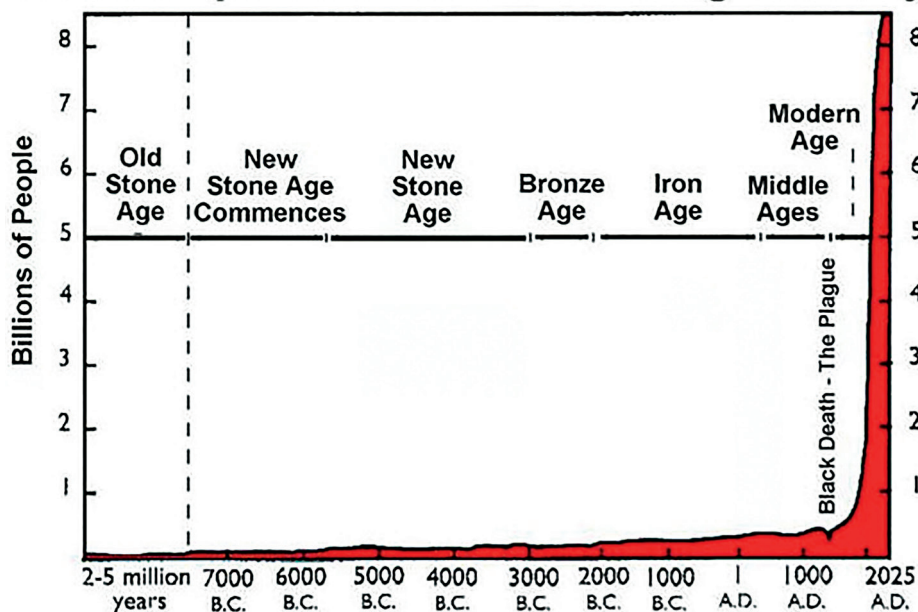
Podle prognóz OSN, které se doposud vyplňují, má lidská populace dále růst a dosáhnout vrcholu v roce 2086 s číslem 10,4 miliardy. Ale dlouhodobě udržitelná lidská populace je podle mnoha studií kolem 2–3 miliard lidí. Aby došlo k poklesu světové populace na tuto dlouhodobě únosnou mez, je zapotřebí, aby totální úhrnná plodnost, to znamená počet dětí na jednu ženu, klesla na jedno. Zde bych jen podotkl, že totální úhrnná plodnost 2,1 se považuje za plodnost, která je potřeba k tomu, aby populace zůstala stabilní.

Jedno dítě totiž připadá na muže, otce, jedno na ženu, matku a 0,1 se počítá na dětskou úmrtnost. V současné době je ale totální úhrnná plodnost 2,31. Ano, dále klesá, přesto ale existují geopolitické regiony a státy, kde zůstává nadále velmi vysoká. Řekněme kolem pěti. Je to především problém subsaharské Afriky.

Vidíme tedy, že máme problém populační exploze, nebo řekněme přelidnění, a potřebujeme s ním něco dělat. Existují ale mýty, které shrnuji do dvou bodů. Zprv: Demografie je osud. S populačním růstem, s přelidněním, nemůžeme nic dělat, musíme se s ním smířit. A zadruhé: Pakliže jsme schopni něco dělat, metody, které máme k dispozici, jsou neetické, násilné, jako byly např. nucené sterilizace v Indii nebo politika jednoho dítěte v Číně. Ale to není pravda. Protože metody, které my máme a které jsou velmi efektivní, jsou zároveň i humánní a etické.

Nyní se dostáváme ke kořenům populačního růstu. Je jich pět. První je pokles úmrtnosti. Ten se děje celosvětově a je jistě žádoucí a jakákoliv iniciativa či intervence v opačném směru by byla neetická. Druhý je populační moment. Populační moment je demografický termín vyjadřující množství lidí, kteří vstupují do reprodukčního poolu. Populace roste, pokud počet lidí vstupujících do reprodukčního věku je vyšší než počet lidí, kteří z něj vystupují. To se týká oblastí, jako je např. subsaharská Afrika, kde je velké množství mladých lidí. Populace neroste ani tak, protože by se lidé více rozmnožovali, ale protože se rozmnožuje víc lidí. Tento kořen populačního růstu je relativně málo intervenovatelný.

World Population Growth Through History

From "World Population: Toward the Next Century," copyright 1994
by the Population Reference Bureau

Třetí je plánovaná plodnost. To jsou těhotenství žen, která jsou chtěná a plánovaná. Ty bychom teoreticky mohli intervenovat pomocí etiky malých rodin. Čtvrtý kořen je vynucená plodnost. To jsou těhotenství žen, které nemají jinou možnost než těhotnět a rodit. Je to v zemích a oblastech, kde jsou potlačována lidská a ženská práva a zde je řešením emancipace žen, vzdělávání a podpora lidských a ženských práv. Pátým kořenem je neplánovaná plodnost. OSN dokonce hovoří o pandemii neplánovaných těhotenství. Celkově je zhruba 42 % všech těhotenství neplánovaných. Je to zhruba 86 milionů z celkového počtu 208 milionů těhotenství. Když uvážíme, že světová populace roste rychlostí zhruba

80 milionů lidí za rok, jasně vidíme, že pakliže by se nám podařilo vyřešit problém neplánovaných těhotenství, vyřešíme tím i problém populačního růstu.

Kdybychom to shrnuli, vidíme, že řešení, která máme k dispozici, jsou řešení etická. Patří sem odstranění bariér v přístupu k antikoncepci a metodám plánovaného rodičovství, vzdělávání a emancipace dívek i žen, ale samozřejmě i chlapců a mužů. Dále po tom prodloužení generací. Zde očekávám možnou námitku. Mnoho mých kolegů z oboru gynekologie by namítlo, že prodloužování nebo oddalování těhotnění do vyššího věku vede k těhotenským a porodnickým komplikacím. To je samozřejmě pravda, ale zde na tomto

místě bych poznamenal, že o čem hovořím já v tomto případě, jsou především země globálního Jihu, kde problém je opačný, a sice adolescentní těhotenství, to znamená těhotenství žen do 20 let věku, která naopak sama s sebou nesou velké množství těhotenských a porodnických komplikací a jsou spojena i s vyšší chudobou a sociálními nepokoji. Takže v tomto případě prodloužení generací pomáhá jak jednotlivcům, tak intervenovat populační moment, je to tedy vysoce etická věc. A posledním je environmentální vzdělávání a zvyšování environmentální gramotnosti a reprodukční etika.

Plánované rodičovství. Plánované rodičovství je základní lidské právo, protože podle mnoha mezinárodních organizací a úmluv mají lidé právo svobodně regulovat počet svých dětí a určovat časový odstup mezi nimi. Stejně tak děti mají právo narodit se do rodin, které jsou na ně připravené, ať už ekonomicky, finančně, ale i emocionálně. Plánované rodičovství je důležité pro zdraví žen. Antikoncepce s sebou nese mnohé pozitivní vedlejší účinky, jako ochrana před vznikem cyst vaječníků, některých typů rakoviny, před vznikem a rozvojem myomů, endometriózy a tak dál. Zároveň je antikoncepce důležitá i pro zdraví planety. Pomáhá nejen zlepšovat ekonomickou situaci rodin i celých států, ale díky brzdění populačního růstu i mírnit klimatickou krizi, destrukci biosféry a vymírání druhů. Toto se dost často chybně opomíjí, většina politiků, médií i environmentálních organizací se totiž soustředí na (nad)spotřebu, přerozdělování či nové technologie, ale jak správně říká profesor

plánovaného rodičovství John Guillebaud z Oxfordu: „*It's not only about ecological footprints, but also about the number of feet.*“ Dalo by se shrnout, že antikoncepce je věc, která je etická, pragmatická, protože pomáhá jak individuům, tak populaci, ale i planetě Zemi. A zároveň je i cost-efektivní. Podle zásadní studie *Guttmacher Institute*, jeden dolar vynaložený na metody a servis plánovaného rodičovství vydá na 120 dolarů, které musíme vynaložit na komplikace těhotenství, porodů atd.

Bariéry, kterým čelíme, jsou finanční, to znamená nedostupnost či špatná dostupnost jak antikoncepce, ale i antikoncepčního poradenství a objektivních informací o antikoncepci. Dále je to fatalismus. To znamená, Bůh či osud určil velikost naší rodiny. Dále jsou to dezinformace a mýty o antikoncepci, náboženské zákazy, kulturní pronatalismus, politický korekcionismus a ekonomické tlaky. Tyto bariéry jsou odstranitelné pomocí způsobů, o kterých jsme již hovořili, tedy vzděláváním, ať už obecným, ale i environmentálním, osvětou, etikou. Ale čemu bych se chtěl především věnovat, je nutnost větších investic do metod plánovaného rodičovství. Čemu totiž v současné době čelíme, není navýšení, ale škrtky v oblasti investic do plánovaného rodičovství. Např. Velká Británie v 2021 škrtla 85 % svého rozpočtu jdoucího do plánovaného rodičovství v rozvojových zemích. Celkově jde v současné době pouze 1 % rozvoje pomoci do „family planning only“. Přitom podle údajů Světové gynekologické organizace FIGO i OSN v současné době 218 milionů žen, které chtějí a přejí si užívat antikoncep-

ci, k ní nemá přístup. Důvod, proč jen 1 % rozvojové pomoci jde do plánovaného rodičovství, je ten, že na konferenci v Káhiře v roce 1994 došlo ke změně paradigmatu. Předcházející populační konference vnímaly jako zásadní právě investici do plánovaného rodičovství, ale v Káhiře došlo ke změně paradigmatu v tom smyslu, že namísto plánovaného rodičovství byl představen větší balík sexuálního a reprodukčního zdraví, kde plánované rodičovství tvoří jen jednu z mnoha částí. O tom, že investice do plánovaného rodičovství je potřeba navýšit, svědčí i skutečnost, že v dnešní době žije na Zemi větší počet potenciálních rodičů než kdykoli před tím v dějinách Země.

Plánované rodičovství je jedním z klasických příkladů preventivní medicíny. Preventivní medicína má výhodu, ale i úskalí v tom, že benefity jsou dlouhodobé a jedinci si jich nemusí být vědomi, přesto či právě proto jako lékaři preventivní medicínu praktikujeme. Problém je ten, že politici si tyto benefity a tento „long-term thinking“ ne vždy uvědomují. Tím se dostávám k oblasti filosofie a australskému filosofovi v současné době působícímu v Oxfordu Romanu Krznarici, který je autorem knihy *The Good Ancestor*. Tato kniha je představením a obhajobou nutnosti „long-term thinkingu“. Toho, že si musíme uvědomit, že čím více lidí zde je, tím více zdrojů potřebujeme a spotřebujeme, tím více znečištění vytváříme, tím více emisí. Musíme si uvědomit též budoucnost, ve které vzniká nová globální střední třída. Podle údajů OSN *Food and Agricultural Organisation* má být do roku 2030 o dvě miliardy více konzumentů masa. To s sebou

nese obrovské environmentální důsledky. Dále si musíme uvědomit, že populační růst představuje problém právě pro země, které jsou populačním růstem nejvíce zasaženy. Problémy jsou četné – nedostatek pitné vody, nedostatek nebo problém se zajištěním jídla, ale i se zajištěním dalších věcí, jako je zdravotní péče, školství, zaměstnání či budování infrastruktury.

Tím se dostáváme k roli filosofie dnes. Filosofie historicky se vždy snažila hledat první nebo původní příčiny. V rámci filosofie přelidnění je zásadní uvědomění si toho, že krátkodobá řešení pouze vedou ke krátkodobému ústupu potíží a že musíme hledat právě původní příčiny, které v těchto případech, jako jsou klimatická změna, vymírání druhů, degradace životního prostředí, mají svůj zdroj právě ve velikosti lidské populace, ale samozřejmě i v (nad)spotřebě.

Norman Borlaug je autor Zelené revoluce, která pomohla vyřešit globální potravinovou krizi ve druhé polovině 20. století. Když za tento svůj objev přebíral Nobelovu cenu, varoval lidstvo, že si musíme být vědomi toho, že Zelená revoluce měla účinek pouze dočasný a že my musíme zacílit na vyvolávající faktor. To znamená na lidskou populaci. Závěrem chci tedy říct toto: Plánované rodičovství představuje intervenci, která je etická, pragmatická a cost-efektivní. Bývalý prezident Světové gynekologické organizace FIGO, profesor Sabaratnam Arulkumaran z Indie přednesl v roce 2020 na Indické gynekologické konferenci přednášku, jejíž název hovoří za vše: *World will sink without Contraception*. A to je z mé strany všechno.